Opolskie cmentarze pełne historii

Miasto
Kultura

02.11.2026 g. 10:53

Na terenie Opola znajduje się 17 cmentarzy komunalnych. Osiem z nich jest wciąż czynnych. Wszystkie mają powierzchnię około 60 hektarów, a opiekę nad nimi sprawuje Zakład Komunalny. Poznajcie ich historię.

Początki

Pierwsze cmentarze w Opolu znajdowały się – podobnie zresztą jak w innych średniowiecznych miastach – w obrębie murów miejskich, przy kościołach. Wiemy na pewno, że cmentarze istniały przy wszystkich trzech kościołach wewnątrz murów – kolegiacie św. Krzyża, kościele dominikanów na Górce i kościele franciszkanów. Przy dwóch pierwszych świątyniach istnieją jeszcze relikty cmentarzy. W roku 1955 przy ul. Szpitalnej odkryto cmentarzysko szkieletowe, którego wielkość określono w przybliżeniu na ok. 400 pochówków. Odsłonięte groby autor badań, Józef Kaźmierczyk, datował na XIII – XIV wiek, a Władysław Dziewulski identyfikował je z cmentarzem przy klasztorze minorytów. Cmentarze istniały też przy kościołach usytuowanych poza murami – kościele św. Krzyża na Przedmieściu Odrzańskim i kościele św. Barbary na terenie obecnego placu Wolności.

Pruskie prawo wprowadza rewolucję w pochówkach

Na przełomie XVIII i XIX wieku w całej Europie, głównie z przyczyn sanitarnych, w związku ze znacząco rosnącą ilością ludności, odchodzono stopniowo od pochówków w obrębie miasta i wyznaczano cmentarze poza jego obszarem. Poszczególne państwa wydawały własne regulacje prawne w tej sprawie. W Opolu, leżącym wówczas w granicach Prus, obowiązywało rozporządzenie cesarza Fryderyka II z 1773 roku zakazujące grzebania zmarłych na terenach przykościelnych. Wielowiekową tradycją był pochówek w pobliżu kościoła, w ziemi położonej w sferze sacrum, a wprowadzenie nowych przepisów stanowiło znaczącą zmianę w dotychczasowych obyczajach. Mieszkańcy do zarządzenia odnosili się dość opornie. Decyzja była jednak nieodwołalna. W Powszechnym prawie krajowym dla państw królewsko-pruskich (Allgemeines Landrecht für die Königlich Preussischen Staaten) – imponującym kodeksie porządkującym i regulującym wszystkie sfery prawne w państwie pruskim, wydanym w 1794 – powtórzono wyraźnie, iż „w kościele oraz w zamieszkiwanej okolicy miasta nie powinno grzebać się żadnych zwłok” (§ 183).

Pierwsze likwidacje cmentarzy

W Opolu proces likwidacji cmentarzy miejskich rozpoczął się na początku XIX wieku. Wszystkie wymienione wyżej nekropolie przykościelne zostały zamknięte – jako pierwsze, w 1810 roku, zakończyły swoją działalność cmentarze przy obu kościołach klasztornych, w 1813 roku zaprzestano pochówków na cmentarzu przy kościele parafialnym, a w 1814 roku zamknięto dwa pozostałe cmentarze na przedmieściach.

Na nowe miejsce wiecznego spoczynku opolan wyznaczono położony wówczas dość daleko za miastem, oddzielony odeń rzeką, plac na Przedmieściu Odrzańskim przy drodze na Wrocław, w sąsiedztwie domu bractwa kurkowego. W 1813 roku otwarto tam komunalny cmentarz dla obu wyznań chrześcijańskich – ewangelików i katolików. Opolscy Żydzi chowali swych zmarłych na założonym w 1821 roku cmentarzu położonym na terenie pobliskiej Nowej Wsi Królewskiej. W 1831 roku niedaleko tej nekropolii, nieco bliżej miasta, otwarto pomocniczy cmentarz choleryczny.

Pod koniec XIX wieku w granicach ówczesnego Opola, którego powierzchnia była znacząco mniejsza niż dziś znajdowały się tylko dwa cmentarze – komunalny i choleryczny. Często, zwłaszcza w pierwszej połowie XIX wieku, nazywano je odwołując się do średniowiecznej organizacji przestrzeni miejskiej – cmentarzem przez bramą Odrzańską i cmentarzem przed bramą Groszowicką.

W 1899 roku w granice miasta włączono wieś Zakrzów, a wraz z nią niewielki cmentarz przeznaczony dla jej mieszkańców. Już na początku XX wieku, wobec rozwoju miasta i niemożności dalszego powiększania nekropolii na Przedmieściu Odrzańskim, władze miasta sygnalizowały konieczność założenia nowego cmentarza miejskiego. Było to tym bardziej pilne, że liczba mieszkańców Opola w ciągu XIX wieku wzrosła dziesięciokrotnie – od ok. trzech tysięcy na początku wieku do 30 115 osób w 1900 roku (stan na 1 grudnia). W samym tylko 1900 roku zmarło w Opolu 807 osób. Rozważano różne lokalizacje, m.in. teren po wojskowym placu ćwiczeń przy drodze na Ozimek, ostatecznie miejsce znaleziono znów poza granicami ówczesnego miasta, na terenach wsi Półwieś. Nowy Cmentarz Centralny otwarto tam w 1931 roku.

Historia nekropolii to też historia opolskich kamieniarzy

Na wielu cmentarzach opolskich odnajdziemy nagrobki, które są dziełem miejscowych zakładów kamieniarskich. Do najbardziej wziętych mistrzów tego fachu w mieście na początki XX wieku należeli Wilhelm Rönisch i Josef Knauer. Ich sygnatury odnaleźć można na niektórych zachowanych nagrobkach. Obaj prowadzili zakłady w pobliżu wejścia na cmentarz przy dzisiejszej ul. Wrocławskiej (wówczas: Breslauerstr.). Po śmierci Knauera (pod koniec lat 20.) jego firmę przejął na krótko opolski rzeźbiarz Kurt Spribille. Rönisch po otwarciu nowego cmentarza centralnego

przeniósł swój zakład na Półwieś. W reklamie swojego warsztatu rzeźbiarsko-kamieniarskiego szczycił się zdobytym na Wschodnioniemieckiej Wystawie w Poznaniu w 1911 roku wielkim srebrnym medalem.

Pochówki tylko zgodnie z wytycznymi

Wszystkie – zarówno miejskie, jak i wiejskie – cmentarze posiadały swoje przepisy porządkowe. W opolskim archiwum zachowało się wiele wersji tych przepisów (Friedhofsordnung) z różnych lat. Określają one m. in. głębokość i wymiary grobów, czas utrzymywania miejsca pochówku, a także związane z tym opłaty. Regulamin cmentarzy miejskich bardzo ściśle określał wielkość pomników nagrobnych. W różnych latach wymiary te były różne, generalnie wraz z upływem czasu i zapełnianiem się cmentarza zezwalano na coraz mniejsze pomniki nagrobne, np. zgodnie z przepisami obowiązującymi w Opolu w 1931 roku dla zwykłych grobów ziemnych, w przypadku pochówku osób dorosłych, płyta leżąca nie mogła przekraczać wymiarów 80 x 65 x 15 cm, a stojąca 150 x 60 x 15 cm. Maksymalną wysokość krzyży nagrobnych określono na 135 cm na grobach dorosłych i 85 cm na grobach dzieci do lat 14. Wznoszenie większych pomników każdorazowo wymagało oddzielnego ustalenia. W XIX i na początku XX wieku wielkość i położenie grobów na opolskim cmentarzu zależała też od zaliczenia ich właściciela do klasy majątkowej. Co za tym idzie – różne też były opłaty. Dla przykładu: w 1894 roku mieszkańców dzielono na cztery klasy – najbogatsi, osiągający dochód roczny w wysokości powyżej 3000 marek, za miejsce dla osoby dorosłej zapłacić musieli 15 marek, dziecka – sześć marek. Dla najuboższych, zarabiających poniżej 1050 marek, pochówek dorosłego oznaczał wydatek tylko trzech marek, dziecko chowano za jedną markę. W 1912 roku „przedziały zamożności” wciąż były takie same, ale opłaty cmentarne wzrosły i wynosiły odpowiednio dla pochówku dorosłego i dziecka – 20 i osiem marek dla klasy I, osiem i jedną markę dla klasy IV. W regulaminie cmentarnym obowiązującym we wsi Gosławice od 1925 roku, a obejmującym cmentarze w Gosławicach, Grobli i Kolonii Gosławickiej, także spotykamy zapis, różnicujący wysokość opłaty cmentarnej w zależności od zamożności rodziny. Wyróżniono jednak tylko dwie klasy. Do I klasy zaliczono gospodarzy pełnorolnych, małorolnych i zagrodników, do klasy II – chałupników, nieopodatkowanych rzemieślników i robotników. Za grób dla osoby dorosłej przedstawiciele klasy I zapłacić musieli sześć marek, klasy II – cztery marki. Za grób dziecięcy odpowiednio – cztery i dwie marki.

Budowa i rozbudowa cmentarzy

Zakładanie i rozszerzanie cmentarzy wymagało zgody lekarza powiatowego (Kreisarzt), który wydawał opinię, biorąc pod uwagę względy sanitarne – przede wszystkim rodzaj gleby, wysokość wód gruntowych i odległość do najbliższego ujęcia wody pitnej.

W związku z dalszym rozwojem terytorialnym Opola, w granice miasta włączane były kolejne podmiejskie wioski, a razem z nimi – niewielkie wiejskie cmentarze. W ten sposób jeszcze przed wojną na terenie Opola znalazły się cmentarze położone w Szczepanowicach i Półwsi (1936 r.).

W pierwszym powojennym zachowanym sprawozdaniu Zarządu Cmentarzy Miejskich czytamy, iż wszystkie cztery pozostające ówcześnie pod zarządem miejskim nekropolie (Półwieś, Wrocławska, Zakrzów, Szczepanowice) zostały zdewastowane podczas wojny.

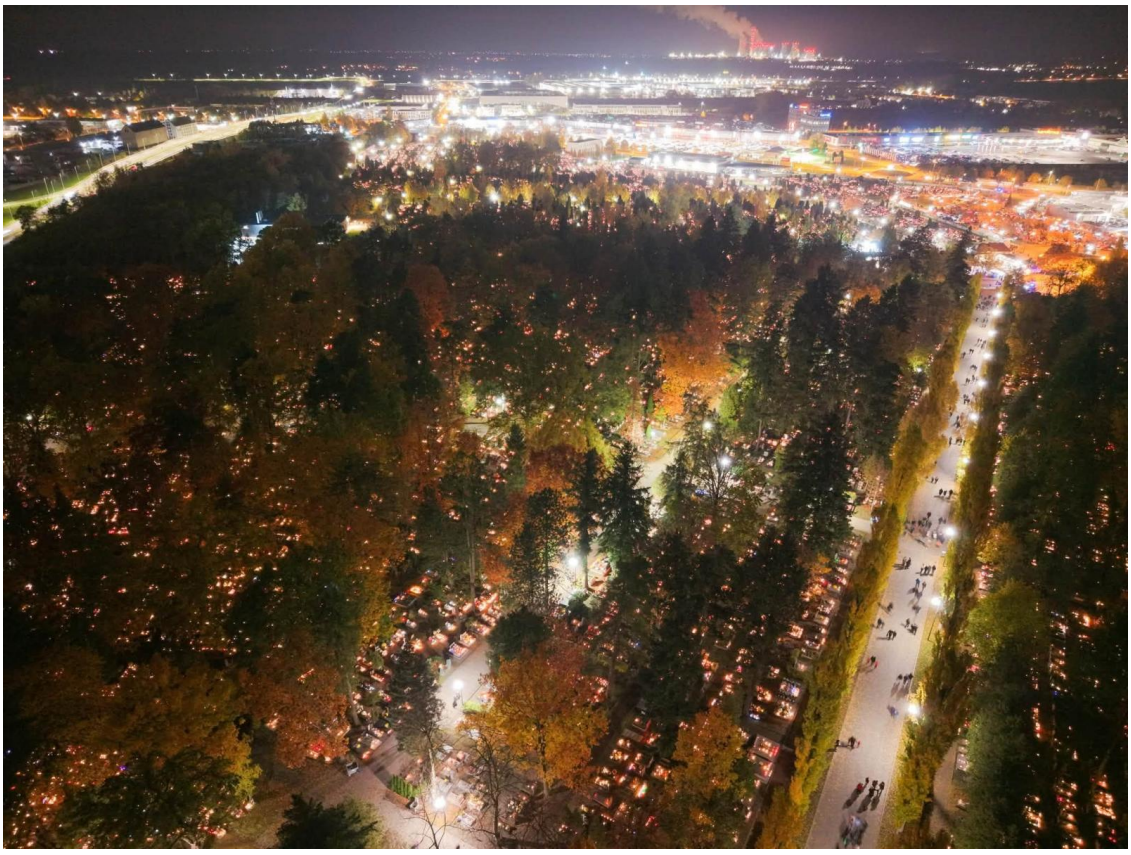
W tym czasie chowano na opolskich cmentarzach ok. 300-400 osób rocznie. Borykano się także z ekshumacjami ofiar wojennych, których zwłoki tymczasowo pogrzebano poza cmentarzami. W 1946 roku w Opolu dokonano 325 pochówków i 50 pochówków zbiorowych przeniesionych z terenu miasta. Najwięcej zmarłych chowano na Cmentarzu Centralnym, np. w okresie sprawozdawczym I-XI 1947 na Półwsi pochowano 219 osób, na Wrocławskiej 43, w Zakrzowie 31, a w Szczepanowicach – 12.

Po II wojnie światowej i znalezieniu się Opola w granicach Polski wciąż rozszerzającemu się miastu przybywały kolejne nekropolie przyłączanych do miasta okolicznych wsi. Były to kolejno cmentarze: w Nowej Wsi Królewskiej (w tym cmentarz żydowski) w 1955 roku, w Kolonii Gosławickiej (1961 r.), w Gosławicach (1974 r.), w Wójtowej Wsi i Bierkowicach (1975 r.). Po znaczącym rozszerzeniu granic Opola jakie miało miejsce 1 stycznia 2017 roku, na terenie miasta znalazły się miejsca wiecznego spoczynku mieszkańców kolejnych podopolskich wsi. W samym mieście w 1945 roku utworzono nowy cmentarz, na którym pochowano poległych żołnierzy Armii Czerwonej.

Główny cmentarz miejski kilkakrotnie rozszerzano, jednak wobec wciąż rosnących potrzeb Opole stoi przed wyzwaniem znalezienia zupełnie nowego miejsca pochówku

dla swoich mieszkańców. Tym bardziej warto pamiętać o nieocenionej historycznej wartości cmentarzy założonych na obecnym terenie miast w przeszłości.

W obrębie miasta do końca 2016 roku znajdowały się dwadzieścia dwie nekropolie (jedenaście czynnych), z czego pod zarządem Zakładu Komunalnego było ich siedemnaście (w tym sześć czynnych). Pozostałe pięć opolskich cmentarzy zawiadywane były przez parafie katolickie (Gosławice, Groszowice, Grudzice, Malina, Bierkowice). Od stycznia 2017 roku, w związku ze zmianą granic miasta, liczby te uległy zmianie. Przybyło cmentarzy wyznaniowych – znajdują się one w Czarnowąsach, Sławicach, Świerklach, Winowie i we Wrzoskach. Łącznie na terenie Opola znajduje się więc obecnie dwadzieścia dziewięć cmentarzy, z czego dziesięć to wyznaniowe nekropolie parafii rzymsko-katolickich. Nadal administrowaniem większością opolskich cmentarzy zajmuje się miasto Opole, po doliczeniu nekropolii w Chmielowicach i w Żerkowicach, Zakład Komunalny opiekuje się dziś dziewiętnastoma cmentarzami, w tym największym w mieście – cmentarzem na Półwsi.

Dane kontaktowe

Wydział Kultury, Promocji i Komunikacji Społecznej

Tagi
opolskie nekropolie